

David Bartram/Maritsa V. Poros
Pierre Monforte

GÖÇ MESELESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

2. BASKI

TÜRKÇESİ: İTİR AĞABEYOĞLU TUNCAY

HECE

inceleme

David Bartram: Kenyon Kolejinden aldığı lisans derecesini takiben Wisconsin- Madison Üniversitesinde Sosyoloji alanında doktora derecesini tamamlamıştır. Şu anda Leicester Üniversitesi Sosyoloji bölümünde Kıdemli Öğretim Görevlisi olarak görev yapmakta ve göç ve mutluluk arasındaki bağlantının aydınlatılması konusunda çalışmaktadır. Diğer çalışma konuları İsrail'deki göçmen işçiler ve genel olarak İsrail'e yapılan göçtür. Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu (İngiltere), Sosyal Araştırma Kurumu (ABD), Nuffield Vakfı (İngiltere) ve Kudüs Yahudi Üniversitesinden araştırma fonları almıştır.

Maritsa V. Poros: Sosyoloji ve Uluslararası ilişkiler alanında Doçent Doktor olarak New York City Üniversitesi, City College ve Graduate Center'da çalışmaktadır. Columbia Üniversitesinden aldığı doktora derecesini ABD Nüfus Bürosunda doktora sonrası bursu takip etmiştir. ABD Ulusal Bilim Kurumu tarafından desteklenmekte olan çalışmaları: Sosyal göçmen ağlarını, göçmenlerin istihdam piyasasında karşılaştıkları eşitsizlikleri ve göçmenlerin günlük yaşamlarını ve topluluklarını incelemektedir.

Pierre Monforte: Leicester Üniversitesinde öğretim görevlisidir. Doktora derecesini European Institute in Florence'dan (İtalya) almış ve Université de Montréal'de doktora sonrası araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Araştırmaları farklı politik bağlamlardaki göçmen protestolarının dinamiklerini incelemektedir. Fransa, Almanya, Kanada ve İngiltere'de bilimsel araştırmalar yürütmüştür. Aynı zamanda Avrupa göçmenlik ve sığınmacılık politikalarının inşa edilmesi sürecini incelemektedir.

İtir Ağabeyoğlu Tuncay: Bilkent üniversitesi turizm bölümünü bitirdikten sonra, İngiltere'de Hull üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde ikinci üniversitesini bitirmiştir. İngiltere'de okuduğu yıllarda, sosyal kurumlar için çevirmen olarak çalışmıştır. İngiltere'den döndükten sonra Bilkent Üniversitesitesi Turizm ve Otel Yönetimi bölümünde ders vermiştir.

GÖÇ MESELESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

**DAVID BARTRAM
MARITSA V. POROS
PIERRE MONFORTE**

İngilizceden Çeviren:
İtir Ağabeyoğlu Tuncay

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 421
İnceleme

Orijinal adı: Key Concepts in Migration
©David Bartram, Maritsa V. Poros, Pierre Monforte
Bu kitabın telif hakkı SAGE Publications Ltd'den alınmıştır.

Birinci Basım: Ocak 2017
©Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9556-19-4

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

- 1- Giriş / 7
- 2- Göç / 13
- 3- Kültürleşme (Kültüre Uyum) / 23
- 4- Ecnebi / Yabancı / 31
- 5- Asimilasyon / 39
- 6- Sınırlar / 47
- 7- Beyin Göçü/Kazanımı/Dolaşımı / 55
- 8- Zincirleme Göç / 63
- 9- Döngüsel Göç / 71
- 10- Vatandaşlık / 79
- 11- Birikimli Nedensellik / 87
- 12- Uzun Süreli Yasal Yerleşimciler (Denizenler) / 95
- 13- Sınır Dışı Etme / 103
- 14- Diaspora / 111
- 15- Yerinden Edilme ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler / 119
- 16-Etnik Bölgeler ve Etnik Ekonomiler / 127
- 17- Etnik Köken ve Etnik Azınlıklar / 135
- 18- Aile Göçü ve Aile Birleşimi / 143
- 19- Zorunlu Göç / 151
- 20- Cinsiyet Temelli Göç / 159
- 21- Misafir İşçiler / 167
- 22- İnsan Ticareti ve Kaçakçılığı / 173
- 23- Entegrasyon / 181
- 24- İç Göç / 191
- 25- İşgücü Göçü / 197

26- Göçmen Ağları /	205
27- Göç Stoğu ve Akışı /	215
28- Çok Kültürlülük /	221
29- Mülteciler ve Sığınmacılar /	229
30- Bölgesel Entegrasyon ve Göç /	237
31- Havaleler /	245
32- Kısıtlamacığa Karşı Açık Sınırlar /	253
33- Geri Dönüş Göçü /	261
34- İkinci Nesil /	269
35- Seçicilik /	277
36- Sosyal Sermaye /	285
37- Sosyal Uyum /	293
38- Ulusötesicilik /	301
39- Kayıt Dışı (Yasa Dışı) Göç /	309
Kaynakça /	317

1

Giriş

Düşünüldüğünde Sosyal bilimler için Uluslararası göç kadar önemli çok az konu vardır. Bir toplum hakkında toplumun üyeleri ve sınırları hakkında bilgi sahibi olmadan konuşmak mümkün değildir. Bu durum toplumların ulusları ile bağlantılı olarak tanımlandığı günümüzde özel bir etkiye sahiptir. Toplum denildiğinde akla gelen İngiliz toplumu ya da Amerikan toplumu bu bağlantının bir örneğidir. Eğer toplumların üyeleri sabit, statik ve açıkça tanımlanabilir olsaydı, örneğin kimin bir İngiliz olarak nitelendirilebileceğini kolayca bilebilseydik, aslında konuları kavramak daha basit olabilirdi. Fakat toplumlar göç olayıyla fazla miktarlarda karşılaşır (fiilen tüm ülkelerin şu an karşılaştığı gibi) kaçınılmaz olarak toplumlar değişken ve belki de kronik olarak oldukça belirsiz hâl alabilirler. Bu gözlem sadece sosyal bilimler araştırması için değil günlük hayat için de geçerlidir: Yerel halkın tercihleri ve önyargıları ile ilgili olduğu kadar,

göçmen akışı ile de ilgili olmasına rağmen, toplum içindeki sosyal birliktelik ve dayanışmanın altyapısı bazen bazılarının beklediğinden daha zayıf olabilir.

Sosyal bilimlerdeki araştırma ve eğitim için göç ve göçmenler konusu ilk bakışta göçmenlik ile ilgili değilmiş gibi görünebilen konulara odaklanıldığında bile göz ardı edilebilir. Ancak girişimcilik çalışmaları göçmenlerin kendi işlerini yaratma konusundaki güçlü eğilimlerini göz ardı edemez. Seçim ve oy davranışlarındaki araştırmalar bazı göçmen gruplarının ayırıcı özelliklerine dikkat edilmeden birçok bağlamda başarısızlığa uğrama riski ile karşı karşıyadır. Bu bağlamda Florida ve Kaliforniya en açık örnek olarak verilebilirken, Fransa'da bazı siyasi partilerin göç olgusunu seçim kampanyalarında kullanmaları vurgulanmasa bile bu konu hafife alınacak bir durum değildir. Sosyologlar Amerika'daki Amiş meselesini, göçmenleri odak noktası haline getirmeden inceleyebilirler ama bu yaklaşım kıyas yolu ile din sosyolojisi hakkında daha geniş bir bakış açısı gerektirir. Her bir durumda, göçmenleri basitçe ayırıcı grup olarak düşünemeyiz. Onlar "biz" kavramının etmenlerini kavramamız açısından önemli etkileri olan toplum bütünü'nün ana parçasını oluşturmaktadırlar.

Sosyal bilimlerde göçün önemli konumu, onun politik olarak dikkat çekiciliği ile uyumlu gitmektedir. Göç meselesi, çoğu zengin ülkelerde çok önemli ve ilgi çekici politik bir alandır (bazı fakir ülkelerde de önemli görülmektedir). Birçok ülkede, önemli sayılara ulaşan göçmenliğe karşı halkın genelinin olumsuz tepkisi (tedirginliği) vardır. Çoğunlukla yerli halk, çok az haklı gerekçelerle göçmenler 'bizim işimizi alacaklar' korkusuna sahiptir. Bizden değil diye tanımlanan göçmenler için halkın bir kısmı, kamu hizmetlerinin tedarik edilmesi konusunda endişe duymaktadır: Bu sorunu göçmenlerin sayılarının fazlalığı olarak düşünmek yerine (fazla

talep olması durumunda arzın genişletilmesi, göçmenlerin ekonomiye yapacakları katkılarıyla bu sorun çözülebilir) halkın çoğu sağlık, eğitim, toplu konut gibi meselelerde karşılaştıkları tüm zorlukların sebebini göçmenler olarak görmektedirler. Demokratik ülkelerdeki politik liderler zor bir seçimle karşı karşıya kalmaktadırlar: Kamuoyu ile yönlendirilme, ya da seçmenleri karmaşık ve duygusal bir konu olan göçmenlik ile eğiterek liderlik etme. Birçok politik alanda olduğu gibi politikacılar, seçmenlerin göç hakkındaki endişeleri üzerinde çalışıyor görüntüsü yaratırken izledikleri politikalarını lobiler ve kampanyalarına bağış yapanlar gibi güçlü çıkar gruplarının isteklerine göre şekillendirme yoluna giderek bir nevi kumar oynarlar (Amerikan futbolunda olduğu gibi). Bu yaklaşımın sonucu olan politikaları tutarlı ve mantıklı olarak nitelendirmek genel olarak çok zordur.

Göçmenlik konusundaki politika oluşturma çabalarını geliştirmenin hem politika yapanlar hem de halk arasında göç kavramının daha iyi anlaşılması temeline bağlı olduğu açıktır. Bu duruma en iyi bilinen örnek, 2006 yılında Amerikan hükümetinin Meksika sınırındaki demir parmaklıkları elektronik alıcılarla ve kameralarla güçlendirerek genişletmeye (bazı yerlere 640, 08 cm ölçüsünde yüksek çelik duvarla) başlamasıdır (önceden en fazla sınırın belirli bölümleri dikenli tel ile çevriliydi). Bu genişletmenin mantığı çok basitti: Sınır geçişlerini belirlenmiş noktalar hariçinde zorlaştırarak kaçak göçün düzeyini azaltmaktı. Göç araştırmalarının öğretme çabalarına rağmen politikacıların öğrenemediği ve bundan dolayı bilmedikleri gerçek ise; bu tarz bir sınır geçişini sınırlayan engelin göçmenleri döngüsel göç yapma eğilimlerinden vazgeçireceğiydi. Bazı göçmenler mevsimlik iş bulurlar ve çoğu zaman kendi ülkelerine kendi istekleriyle dönerler ve tekrar Amerika'ya bir sonraki uygun sezon için giriş yaparlar. Demir parmaklıklar inşa edildiğinin-

de birçok göçmen Amerika'ya tekrar giriş yapamayacakları konusunda endişe duydular ve bu yüzden Meksika'ya geri dönmediler ve bu onların Amerika'daki durumunu eskiye göre daha kalıcı bir hâle getirmiş oldu. Bunun yanı sıra, sınırı gizlice geçip giriş yaptıkları için birçok kaçak göçmen yasal statülerini alamadılar; onun yerine, turistmiş gibi yaparak giriş yapıp veya geçici çalışma izni ile giriş yaptılar sonra süreleri geçince de çıkış yapamadılar. Şunu görmek zor değildir: Amerikalıların demir parmaklıklarının kaçak göçü engellemek adına çok da bir faydası olamamıştır. Bu engelin en iyi anlamda basit mantığı şu izlenimi vermede faydalı olmuştur; hükümet seçmenlerin endişelerine kayıtsız kalmamıştır. Şu söylenebilir ki bizler hâlâ Amerikan politikacılarının göçmenlik araştırmalarından bazı dersleri özümsemelerini dört gözle bekleyeceğiz.

Vatandaşlar ve seçmenler olarak politikacılardan istediğimiz talepler, bizim göç anlayışımızda yer bulmaktadır ve bu bağlamda sosyal bilim araştırmasının sunacağı öneriler oldukça geniştir. Göç üzerine olan dersler çoğu sosyal bilimler alanlarında öğrenim programlarının temelini oluşturmaktadır ve temel araştırmalara ek olarak şu anda öğrencilerin göç bilimi dalına girişlerinde yardımcı olmak için farklı seçenekler sunan metinler tertip edilmiştir. Bu kaynakların bir çoğundaki açıklamalar tarihi veya izah edici temellidir (örneğin belirli tarihsel ve sosyolojik gelişmelerle ilgilidir). Bu kaynaklarda sınırlı sayıdaki ana kavramlar ile ilgili doğrudan değerlendirmeler vardır, (örneğin entegrasyon ve etnik köken gibi) ama genelde göç araştırması konusuyla ilgili kavramlar tarihsel ve analitik tartışmalar içerisinde yer almakta ve kavramların kendisini anlamak isteyenler için hazır ve erişilebilir bir şekilde sunulmamaktadır. Aslında bazı örneklerde tarihsel ve analitik tartışmalar kavramların anlaşıldığını varsayar ve bu yüzden bir kavramın an-

laşılmaması potansiyel olarak hem kavram ve hem de tarih analizinin yetersiz değerlendirilmesiyle sonuçlanır. Bu kapsamda bir “Anahtar kavramlar” kitabının mantığı oldukça ilgi çekicidir, çünkü bize geleneksel yazım biçimi içerisinde geniş bir yelpaze oluşturan farklı kavramları değerlendirme imkânı vermektedir. Burada ‘tüm kümeler’ yerine ‘geniş bir yelpaze’ ifadesini kullanmamızın sebebi göç çalışmalarının sahip olduğu geçirgen sınırların bizim ‘tüm kümeler’ olarak nitelendirdiğimiz kavramın bir başkası tarafından önemli görülen kavramları kapsamadığı algısının büyümesidir.

Bu kitabı yazmak başta düşündüğümüzden çok daha az külfetli bir iş oldu. Çok büyük bir çaba gerektirse de bizi normal araştırma gayretimizin sınırlarından çıkarıp daha çok okumaya teşvik ettiği ölçüde bize faydalı bir çalışma oldu. Bazı durumlarda kendimizi “entegrasyon ne demek?” diye sorarken bulduk. Sanıyoruz ki bu tarz bir tecrübe göçü inceleyen bilim adamlarının geniş yelpazedeki kavramları oldukça ayrıntılı araştırma yapma eğilimi ile kullandıklarını düşünecek olursak genelde ortak bir tecrübedir. Bu sebeple beklentimiz kitabın sadece öğrenciler için değil, başka araştırmacılar için de faydalı olacağı yönündedir; hepimiz başka yazılı kaynaklardan aldığımız desteklerle de oldukça fazla bilgi edindik.

Kendi araştırma ve eğitimlerimize ek olarak, yaşanmış tecrübelerle bağlantılı bir yolla yazmaya çalıştığımız için çok faydalı olan kişisel göç geçmişimiz bir dereceye kadar bu kitap tarafından sunulmaktadır. Nihayetinde, kavramların (ve teorilerin) var olma amacı kendi iyilikleri değil, yaşadığımız dünyayı ve bu dünya içerisindeki yerimizi anlamamıza yardımcı olmalarıdır. Kendi göç tecrübelerimiz, çoğu göçmenlerin dünyanın zengin ülkeleri arasında göreceli kolaylıkla dolaşabilen akademisyenler olmaması nedeniyle kendine özgü olmasına rağmen, her üçümüz de ayakları yere basan bir hisle bu kavramların ne anlama geldiğini biliyoruz. İşe

yarar mı bilemiyoruz ama: Bartram köken olarak Amerikalı fakat 12 yıldır İngiltere’de yaşıyor; “İngiltere’de yaşam” testi ni geçtikten sonra vatandaş olma törenine katılıp İngiliz hükümetine fahiş fiyattan bir ücret ödedikten sonra şu an bir İngiliz vatandaşı oldu. Geçmişte bazı dönemlerde İsrail’de yaşadı ve o zamanların bir kısmında öğrenci vizesi ile ücretli iş yaptığından dolayı (başkalarının yazılarını düzeltmesi) tartışmaya açık bir şekilde kaçak göçmendi (yine, her şeye rağmen tipik bir kaçak göçmen diyemeyiz). Poros Yunanlı bir ailesi olan ikinci nesil Amerikalı, eşi Yunan vatandaşı olduğu için Avrupa Birliği Hareketlilik düzenlemelerine göre kendisine verilen Avrupa Ekonomik Bölgesi izni ve oturumu ile Londra’da yaşıyor. Monforte köken olarak Fransız ama şu anda Avrupa Birliğinde dolaşabilme hakkıyla İngiltere’de yaşıyor. (Bazı dönemlerde de Kanada’da yaşıyor).

Biz çeşitli ülkelerden iş arkadaşlarımızın tavsiye ve geri dönüşlerinden büyük ölçüde fayda sağladık. Biz özellikle Rutvica Andrejasevic, Loretta Baldassar, Paolo Boccagni, Richard Courtney, Antje Ellermann, Russell King, Peter Kivisto, Marco Martiniello, Laura Morales, Aubrey Newman, Mary Savigar, Kelly Staples, Carlos Vargas-Silva, Gustavo Verduzco ve Catherine Wihtol de Wenden’e de minnettarız. Poros, Taressa Dalchand’a kitabın birçok bölümünde yapmış olduğu gayretli yardımlara teşekkürlerini sunar. Son olarak da biz SAGE deki editörlerimize sabırları ve destekleri için -özellikle de çok küçük yaşta çocukların ardı ardına talepleri ile ilgili mesajlarımıza bitmeyen sabırla ilgilenen Martine Jonsrud ve Chris Rojke- müteşekkirimiz.

2

Göç

Tanım: Uluslararası göç geçici ya da kalıcı olarak insanların bir ülkeden başka bir ülkeye giderek yeniden yerleşmesidir; yaygın olarak ulusal kimlikler ve toplumsal üyeliği konu etmektedir.

Sağduyuya uygun bir bakış açısıyla; göç kişilerin uzak-taki bir yere, en azından şu anda yaşadıkları şehir veya kasabanın uzağındaki bir yere, yeniden yerleşmesidir. Temel anlamıyla göç her şeyden önce coğrafi bir olgudur. Aynı zamanda göç binlerce yıl öncesine uzanan insanlık tarihinin ortak bir olgusu olarak oldukça sık şekilde yaşanan bir deneyimdir.

Bu kitap temelde göçü ele almaktadır, ama bir önceki paragraftaki tanım bunun için çok genel kalmaktadır. Uluslararası göç kavramının birçok insan tarafından ilgi çekici (bazı insanlar tarafından da merak uyandırıcı) bulunmasını ve bu kavramın önemli olmasını sağlayan olgu kavramın

'uluslararası' kısmıdır. İç (yurtiçi) göç daha yaygındır. Özellikle de Amerika'da her yıl Amerikalıların önemli bir yüzdesi şehirler ve eyaletler arasında yer değiştirir. Fakat diğer bir ülkeye göç etmek farklı, genelde çok zor, endişe verici ve daha az sayıda kişinin yaptığı bir eylem olmasına rağmen (iç göçe nazaran), daha önemli sonuçları olan bir olgudur. Göçün coğrafi doğası önemsizdir demek zordur, ama uluslararası göç; politika, ekonomi, kültür, kimlik vs. gibi kapsamlı beşerî alanlarla bağlantılı bir sosyal olgu olarak geniş anlamda daha iyi anlaşılır.

Uluslararası göçü kavramsal düzeyde anlamak için, uluslararası kelimesinin kalbinin aslında ulus olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bir ülkeden diğer bir ülkeye göç, milliyet farklılıkları ya da insanlar arasında milliyet ile bağdaştırılan farklılıklar yüzünden sonuçları olan bir olgudur. Belirli bir ülkedeki göçmen, sıklıkla yabancı olduğu için dikkat çeker ve farklı olduğu için ilgi toplar. Bu tip farklılık bir hayli belirgin olarak algılanır ve 'göçmenleri' ülke içinde göç edenlerden farklı olarak ayırt eder. Bazı durumlarda bu algılama göçmenler 'yanlış yerde' ve başka bir yere (buraya değil) ait hissine sebep olur.

Bir önceki cümlede "algılama" kelimesi önemlidir. Göçmenler esas veya doğal olarak yerli olan kişilerden farklı değildir; birçok açıdan göçmenler ile yerli halk arasında oldukça fazla ortak nokta vardır¹. Ulus devletlerin asli kurumlar olduğu modern toplumlarda, milliyet ve "yabancılık" temel farklılık noktaları olarak inşa edilmiştir. (Waldinger ve Lichter 2003). İnsanlar bu farklılık noktalarını benimser, bunlara anlam ve önem yükler ve süreç içerisinde bunları güçlendirir (bakınız Gilroy 1993). Martin ve diğerlerinin (2006) savunduğu gibi, uluslararası göç ülkeler arasındaki farklılıklara cevaptır (örneğin politik özgürlük veya politik baskıdaki farklılıklar, ekonomik eşitsizlik). Bir başka deyişle; kişiler

kendi ülkelerinde bazı şeyler mevcut olmadığı için göç ederler. Fakat bu nokta daha ileri götürülebilir: Uluslararası göç kavramı farklılık (farklılık algısı) ile hayat bulmuştur. Yine, farklılıklar uyruklukla ilişkili olması açısından tanımlanır ve sınıflandırılır fakat kültürel sosyal ve ekonomik farklılıklara karşılık gelmesi ile anlaşılır. Bu anlayış meselesi açısından bakıldığında El Salvador'dan New York'a taşınan, Cleveland (Ohio)'dan New York'a taşınan birine göre değişik açılardan farklı şekilde tanımlanabilir.

Burada ortaya koyduğumuz kavramın faydasını sık rastlanmayan uluslararası göç tecrübelerini düşünerek verebiliriz. İsrail'in nüfusu yüksek oranda göçmenlerden oluşur; yaklaşık bir milyon kişi yalnızca 1990'lı yıllar boyunca İsrail'e göç etmiştir ve bu rakam nüfusu yüzde yirmiden fazla arttırmıştır. İsrail, Musevi göçmenlere İsrail'e varır varmaz daha havalimanından çıkmadan vatandaşlık verecek kadar büyük bir istekle kucak açmaktadır. Bunu takip eden süreçte, Yahudi göçmenler entegre olmak ve yerleşmek için geniş sosyal yardımlar ve desteklerden yararlanma hakkına sahiptirler. Göçmenlere karşı oldukça kısıtlayıcı tutum ve politikalara sahip ülkelerle karşılaştırıldığında bu durumun zıtlığı oldukça açıktır. Kanada bile göçmenleri bir noktaya kadar istemektedir: Birinin kabul alma şansını göreceli olarak daha genç daha eğitilmiş ise yüksektir. İsrail'de göçmenlerin yaş ve eğitim durumları, göçmenlerin ekonomik geleceklerini etkileyebilecek diğer özellikleri gibi en azından politik anlamda önemsizdir.

İsrail örneğinde önemli olan Yahudi olmaktır. Yahudi göçmenlerin İsrail tarafından kabul edilmesi ya da tam anlamıyla hevesle aranmasının sebebi diğer ülkelerde yaşayan Yahudilerin yabancı olarak algılanmamasıdır. Aslında, İsrail Yahudi vatanıdır ve Yahudiler her yerde zaten İsrail/Yahudi vatanının bir parçası olarak kabul edilirler (burada önemli